

Dr. Nógrády László emléke.*

(A Magyar Gyermektanulmányi Társaság multjából.)

Harminc éve ismertem meg Nógrády Lászlót. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság hívására Tordáról utaztam fel Budapestre, hogy *A gyermek egyénisége és a középiskola* címen előadást tartsak. Ez a téma akkor még nagyon érdekelte a közönséget... Nemcsak hogy meghallgatták az érveléseimet, de hozzá is szóltak, helyeselve vagy cáfolva, elismerve vagy támadva okfejtéseimet. Előadásom lényege az volt, hogy a középiskola elhanyagolja, sőt elnyomja a gyermek egyéniségét. Hogy a szer. posztást egészen megérttessem; a helyeslők többnyire a szülők vagy fiatal tanárok köréből teltek ki, a támadók a régi nevelési módszerek híveiből. Különösen a mintagimnázium pedagógusai védelmezték erősen — ma sem tudom miért — a régi módszereket. A konzervatív pedagógiai hívei tagadták, hogy a középiskola elnyomja a gyermek egyéniségét, ámde a maradi pedagógusok szellemes és erőteljes ellenfélre találtak Nógrády Lászlóban. Élénk temperamentum, a meggyőző, dús lebilincselő ereje, a kellő pillanat felismerése, az ellenfél gyöngéinek spontán kitapintása, kíméletlen szókimondás jellemezte a vitázó Nógrády Lászlót. Nos, én ilyen vitaülésen ismertem meg öt harminc év előtt, tehát az eszmék harcának pergő tüzében és három évtizeden át mint embert, mint kollégát, mint író, mint szerkesztőt, mindég a haladás emberének éreztem őt. Mindég munkakésznek, mindég céltudatosnak és mindég fáradhatatlannak. És mindíg egy teremtő korszak emberének.

Az 1930-as évek után mintha lankadás állott volna be energikus munkakedvében, de ez csak látszólagos volt. Ha távol is élt a fővárostól, nem hagyta abba munkát. *A gyermek esztétikai érdeklődéséről* készített nagyobb tanulmányt a Nagy László Könyvtár számára, nem régen még adatokat gyűjtött hozzá a fővárosi könyvtárakban s tervezte, hogy végleg visszaköltözik, mert csak így tud teljes munkát végezni.

Csudálatos energiájú ember, akit nemcsak alaptermészete, de különös életkörülményei is szakadatlan munkára készítetnek. Tizenhárom éves korában árván marad és bármily különösen is hangzik, kenyérkereső lesz. Tanítóságot vállal faluhelyen és mikor tudatára ébred félbemaradt tanulói pályájának, gyalogszerrel megy Losoncra, hol az I. gimn. osztályt már elvégezte. Sok nehéz anyagi küzdelem közt az ambíció lángja sohasem alszik ki benne. Egyetemi tanulmányait elvégezve, Kiszébenben majd Szolnokon kap tanári állást. Itt ismeri őt meg Nagy László, a gyermektanulmányi mozgalom magyar elindítója és Gaál Mózes, aki mint író is, mint direktor is felfigyelt Nógrády kulturális munkájára. Már szolnoki tanár korában is, de főleg miután Nagy László kívánságára és Gaál Mózes közbenjárására a fővárosba helyezték, állandóan részt vesz a Gyermektanulmányi Társaság működésében és mozgalmában. Nagy László a megteremtője a Gyermektanulmányi Társaságnak és Nógrádyt kívül *Domokosné, Répa Dániel, Ballai Károly, Bors Jolán,*

* Előadás a Magyar Kultúregyesületben 1941. jan. 6-án.

Nemes Lipót a mozgalom résztvevői. Nógrády kidolgozza a *Kerti Iskola* tervét, amelynek alapgondolatai Domokosné *Új Iskoldjában* részben megvalósultak. Jó családapja, ambíciózus tanár, buzgó adatgyűjtő, éleszemű gyermektanulmányozó és lelkes társadalmi reformer, aki bátor írásában először tárja fel az *egyke erkölcsi veszedelmét*. Emellett a Gyermektanulmányi Társaság ügyeiben és védelmében gyakran eljár a vallás- és közoktatási miniszteriumba, mert az — téves megfontolással — az első időkben destruktív mozgalomnak tartotta a gyermektanulmányozást, holott igazában építő mozgalom volt, mert a *gyermekfejlődés valóságára akarta felépitni az egész gyermeknevelést*.

Nógrády László munkája teljesen egybeforrt egy ma már szinte letűnt kor szellemiségével illetve Nagy László személye körül megalakult munkaközösséggel. Kissé tragikus dolog, hogy mi a 3–4 évtizeddel ezelőtti évekről mint *letűnt korról* emlékezünk meg, de az igazság akkor is kötelez — sőt talán akkor még inkább — ha tragikus tényt állapítunk meg. Nemcsak évtizedek peregetek le, nemcsak generációs ellentétek éleződtek ki, de közbejött a világháború is: kitört huszonöt éve, kezdődött a harctereken, folytatódott a társadalmi frontokon és senki sem tudja megmondani, hol és mikor fog végződni? Hol vagyunk ma már attól a lelkiségtől, mely századunk elején a magyar társadalmat jellemezte? Ez az idő kezdte tulajdonképpen valóra váltani a reformkor nagy ígéreteit. Az 1848-as törvényhozás nem oldhatta meg végleg a magyarság problémáit. Széchenyi, Kossuth, Deák, Eötvös elgondolásait a magyar szellemi élet menetrendjéről eltörölte a magyar szabadságharc szomorú vége. Húsz évi *történelmi kihagyás* következett be a nemzet vérkeringésében s ez alatt minden egyéb kérdést megelőzve csak *egy* érdekelt az egész magyarságot: *a politikai felszabadulás*. A kiegyezés után még szinte félszázadon át a nemzet és dinasztia közti érdekellentétek dominálják a magyar közéletet s igazán csak századunk első éveiben kerülnek napirendre a társadalmi és kulturális problémák. *Mikszáth, Herczeg, Gárdonyi* már túl vannak a Jókai művelte legendás idők tárgyköreán, tudósaink, lelkészeink, politikusaink: *Kenéz Béla, Szeberényi Lajos, Vadnay Tibor* a föld és nép viszonyát kezdik megvilágítani. *Móricz Zsigmond, Ady Endre, Szabó Dezső* a magyar sors jövőjét viszik a társadalom köztudatába. *Az élet él és élni akar* — mondta Ady és *ennek az életigenlésnek az iskola életében és gyakorlatában kellett jelentkeznie*. A paraszt, a polgár, a tanult ember értékének tudatára kezd ébredni, ezt az öntudatot nevelni kell, ezt az öntudatot már a gyermekben kell tudatosítani. Ez az elgondolás uralkodott századunk elején és *ez adott életet egy fiatal és életerős tudománynak, a gyermektanulmánynak*. Ez a fiatal tudomány, mint másutt, úgy nálunk is új irányt adott a nevelésnek.

A külföldön *William Stern, Preyer, Binet, Simon* és mások voltak e tudomány művelői, nálunk *Ranschburg Pál* és *Nagy László*. Nagy László 1906-ban tartja meg a Filozófiai Társaságban *A gyermektanulmányozás mai állapotáról* szóló előadását s ebben lelkesedéssel állapítja meg, hogy a gyermektanulmány fel van ruházva az ifjú tudományok minden bájával, varázsával; de megvannak rajta a kiforratlanság hibái

is. Nagy László előadása zászlóbontást is jelentett, új irányú munka megkezdését. Ő ugyanis nemcsak azzal vetett számot, mit írtak e tárgykörben Magyarországon, de azzal is, kikkel lehet az úttörő munkát elindítani? Mint egy új Kazinczy, úgy kutatja fel Nagy László a magyar nevelésügy munkásait, hogy új korszakot nyisson velük. Ebben az apostoli munkában Nagy Lászlónak és Nógrády Lászlónak össze kellett találkoznia és a magyar sors végzése folytán együtt kellett dolgozniuk. Nógrády László a tanári munka mellett irodalmi pályára indult s mint novellista s elbeszélő író is jelentős műveket alkotott, de a nevelő tendencia a legjobb értelemben lelkének mindég legbensőbb rezdülése volt. Nagyon természetes tehát, hogy a felismert hivatásos munkában hűségesen követte a mester szellemét, de sohasem tagadta meg a maga eredeti egyéniségét sem. Nagy László megállapítja a gyermek érdeklődésének lélektani törvényeit, Nógrády meg levonja e megállapítások gyakorlati következményeit. Részt vesz a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak nemcsak adatgyűjtő munkájában, de a nagyméretű felvilágosító munkában is. *1914 előtt több, mint 4000 tagja volt a Társaságnak* s a vitákon, előadásokon zsűfólásig megteltek a Fővárosi Szeminárium nagy előadó termei. Nógrády kitűnő előadó volt, eleven temperamentum, szikrázó szellem s nagy része volt abban, hogy a Magyar Gyermektanulmányi Társaság évről évre népszerűbb lett és fogékonyabbá tette a közönséget a nevelés kérdései iránt. Ugyancsak 1914 előtt megalakultak a Gyermektanulmányi Fiókkörök és ezek megszervezésében ismét nagy része volt Nógrády László ügyszeretetének. Szinte családi ügyének érezte a Társaság ügyeit. Mily őszintén tudott örülni minden társadalmi és intézményes sikernek, mely a Gyermektanulmányi Társaságnak jutott! Mennyire tudott örülni az Új Iskola megalapításának, mely első intézmény gyanánt mutatta be, hogyan kell a tanításban a gyermektanulmányozás elveit megvalósítani.

Hogy Nógrády László az irodalmi és propagatív munkán kívül értékes adatgyűjtő munkát is végezhetett, abban egy szerencsés esemény is közbejárt: az, hogy Gaál Mózes iskolájában taníthatott. Ez a megértő lelkű író-pedagógus, ki *A jövő iskolájában* ideális képet rajzolt az elkövetkezendő nevelésről, természetesen egész lélekkel támogatta Nógrádyt adatgyűjtő munkájában. Hogyne érdekelte volna a nagy mesemondót Nógrády adatgyűjtése a gyermek meseszerepéről. Talán nem is véletlen volt ez, hanem a megértő szellemek sorsszerű találkozása. Gaál Mózes nem volt hivatalos gyermektanulmányozó, hanem melegszívű ember, nagy író és pedagógus volt, aki nem akarta, hogy az iskola gögösen elkülönüljön az élettől, de hogy símuljon hozzá az emberekhez. Hogy Gaál Mózes milyen világot akart megteremteni az iskolában, az kitűnik Nógrádynak Gaál könyvéhez írt kommentárjaiból. „A nevelő ügyeljen arra — írja Nógrády ismertetésében — hogy minden gyermek egyformának tartsa magát. Omoljanak le a társadalmi származás különbségei úgy, miként le kell omolnia az osztályok közti harcnak is.“ . . . „Meg kell valósítani azt is, hogy a felsőbb osztályok tanulói részt vegyenek az iskola jellemfejlesztő, nevelő munkájában! Mert a nevelésben nem a kortársakat kell mintául odaállítani, hanem a nágyobb

diákokat . . .“ S végül ezt a jellemző részletet idézi Gaál Mózes munkájából :

„A bizalmat kell uralkodó elvvé tenni s az úgynevezett tekintélyt a maga hiányos és helytelen fegyelmező eszközeivel dobjuk a lomtárba, mint hasznavehetetlen ócskaságot. A katedra félelme, a bizonyítványok holt betűi, a merő tanítás és feleltetés azért, hogy a kalkulusot meg lehessen állapítani: másodrangú kérdések a nevelés munkájában. Öleljük szívünkhöz azokat, akiknek azt tanítjuk, hogy testvérünk minden ember, példaadásunk pecsételje meg tanításunkat, különben a kezünkre bízott ifjúság nem egyéb, mint egy akta, melyet évről évre a hivatalos rovatok útmutatása szerint bizonyos kalkulusok bejegyzésével el kell intézni“.¹

Nógrádyt is ilyen megfontolások vezetik. Úgy látja, hogy iskoláink még mindig a német módszert utánozzák, tekintet nélkül arra, illel-e ez a magyar gyermek egyéniségéhez? A sok adatközlés és lelketlen betanulás megöli a gyermeki lelket, a nevelés régi magyar tradíciói elvesztek s iskoláinkat csak a fal tartja össze, nevelő egyéniségük nincs.

A *gyermek egyéniségére és érdeklődésére* vonatkozó tanulmányain mint legjelentősebb könyveire hivatkozunk: *A mese és a gyermek* valamint *A gyermek és a játék* c. műveire. Mindkettő pontos lélektani ismereteken és alapos adatgyűjtésen alapul s mind a kettő a gyermek gazdag érzelmi világát tárja fel. Nógrády Lászlót maguk a *gyermeki naplók* és egyéb *gyermeki alkotások* is érdekelték. Jól ismerte a gyermeki élet azt a korszakát, melyben a növendék a biológiai válságok korába jut, amelyben minden forrong, alakul benne, amelyben maga is megízleli a költést, mint a szellem természetes játékát. A *gyermeklélek írói megnyilatkozásait* a gyermekpszichológus szemével nézte Nógrády, nem a felnőttek lekcisínlyő mosolyával és nem a szülők naív büszkélkedésével, kik minden kis írásban a különös tehetség jelét ismerik fel. A forrongó lelkű gyermek fantáziája versenyt repül az író képzeletével, a gyermek lelke nemcsak befogad, de maga is alkot és Nógrády László a gyermek lelkének ezt a teremtő kvalitását is ismerve írhatta meg a meséről szóló, a magyar irodalomban jelentős tanulmányát. E művében nemcsak a világirodalom nagyszerű mesekincseit s azoknak a gyermek lelkére való hatását tárja fel, de jellemző rajzot ad a magyar mesemondókról is, első sorban *Benedek Elekről*, akinek talán legtöbbet köszönhet a magyar meseirodalom.

Játékelmélete is a gyermek biológiai és pszichológiai ismeretéből indul ki. A játék problémájára épen a gyermek érdeklődésének tárgyai vezetik az embert. Az adatgyűjtés kérdései közt voltak: milyen játékot szoktatok játszani? melyiket szeretik legjobban? stb. Nógrády maga is adatgyűjtő volt — a szolnoki gimnázium, polgári iskolák és elemi iskolákban nagyméretű gyűjtést végzett — tisztában volt a kérdés alapvető elveivel, a játéktevékenységben szerepet vivő szuggesztív erővel s az ebből levonható gyakorlati következtetésekkel. *Az első játékiparos maga a gyermek* — állapítja meg Nógrády s ezzel már ítéletet is mon-

¹ *A gyermek*. IV. 3. 175. l.

dott azokra, akik *mesterként* gyári játékokkal örvendeztetik meg a gyermeket megfélelmezve arról az ügyesítő és normális szempontról, mely együtt jár az önmaga készitette játékokkal. Ezek a lélektani igazságok derültek ki a *Ballai* Károly által igazgatott Gyermektanulmányi Múzeum munkagyűjteményéből s ezek a szempontok érvényesültek Nógrády műve után 4 évvel *Kaffka* Margit *Kis emberek barátocskáim* c. könyvében, melyben játékkészítésre tanítja meg kis olvasóit.

Nógrády mély intuícióval a *játékot*, a *képeskönyvet* és a *mesét* a *gyermek alkotóösztonével* hozza kapcsolatba s így felveti a gyakorlati kérdéseket: *milyen legyen a jó játék? a jó képeskönyv? a jó gyermekirodalom?* Felelet: *egyik se legyen mesterként*, így kívánja a művészi szempont s mindegyik *javítsa a morális életet*: ezt így kívánja a nevelés érdeke. Ez a meggondolás alkalmat ad Nógrádynak arra, hogy kritikát mondjon azokra az ifjúsági iratokra, könyvekre, melyek morális könnyekkel csöpögtetik tele a történetet.

„Minden jó könyv tanít anélkül, hogy a morális igazság azt kiabálná benne: itt vagyok, olvassatok el, tanuljatok meg és aszerint cselekedjétek! . . . Kell e jobb könyv, mint *Robinson* és *Gulliver* utazása? E könyveket a gyermekek klasszikus könyveinek mondhatjuk, mert egy századot már túlhaladtak s bizonyos, hogy még többet is megélnék friss, jó egészségben“.²

Elméletét Nógrády mindenütt bőven illusztrálja irodalmi példák-
kal s így sikerül neki bebizonyítania, hogy a jól megválasztott mese s jól megválasztott játék szerencsésen alakítják a gyermek egyéniségét, pozitív ismeretekhez juttatják és újabb pozitív ismeretek szerzésére ösztönzik.

Mesében és játékban jogosan látja Nógrády az élet örök szimbolumát: az élet rohanó árja zúgva hömpölyög el népek, irányok, művészi ízlések fölött, a játék diadalmasan lebeg az élet vizei fölött s hódítva, mindég hatva, szeretve száll tovább a múltból a jelenbe és ragyogó fényét besugározza a jövőbe.

Azzal kezdtem, hogy egy letűnt kor lelkeségét elevenítem fel. Tudjuk jól, hogy emberi erő a történelmi és ideológiai változásokat nem tudja feltartóztatni. Amde minél őszintébben építgetjük a jövőt, annál kevésbé szabad a közelmúlt időálló értékeiről megfélelkezni. A jövőt csak igazi értékekre lehet felépíteni, igazi érték pedig csak az lehet, mely az örökkévalóság jegyében gyarapítja az emberi szellemet. Az a kor, melyben Nagy László, Nógrády László, Gaál Mózes működtek, munkájuk javát kifejtették (hogy csak a gyermektanulmányozó nevelés terén maradjunk) tulajdonképen az *Eötvös kor* hagyományait akarta valóra váltani. Annak a kornak, melyben kitáruló kedvében teremtette és tette közkinccsé a magyar géniusz a szellemi értékeket. Annak a kornak, mely az egyetlen és osztatlan magyarság szolgálatára nevelte az embereket. Ez a kor már letűnt — mondhatják a mai emberek. Igen: *az idő elmúlik, de az igazság örök*. Ez a millennium kora, tele volt bizalommal, tele volt szeretettel, egymást segítő szándékkal és tele volt az építő munka vágyával. Eötvös szelleme gyullad lángra e korban,

² *A gyermek és a játék*. Bp., 1912. 195. 1.

ez hevítette Nagy László munkaközösségét, ez lelkesítette munkára Nógrád Lászlót. Az utolsó idők sokszor hangsúlyozták az öncélú magyarság fogalmát. Az olyan értelmileg, lelkileg jól megformált emberek, mint Nógrád László, talán sohasem hangoztatták ezt a fogalmat. De életük és munkájuk mégis az osztatlan magyarság szolgálatában állott. Szomorú történeti adottságok még a kiegyezés után is fojtogatónan neheztedek a magyar szellemre, az előítéletek sokféle nyügettől kellett megszabadulni s ennek közvetlen útja volt a gyermeki lélek felszabadítása a gyermek egyéniségének felderítése útján. Ez *nemcsak tudományos*, de *nemzeti* feladat is volt, mert hiszen az örök magyar jövő az értelmi gátlásoktól felszabadult, szeretetben felnevelt s az alkotó munkára jól felkészült gyermek vállain nyugszik.

Nemcsak korszerű, de magyar munkát is végzett Nógrád László, mikor életmunkájával ezt a célt szolgálta.

Kemény Gábor.

Gondolatok nemzetnevelésünk szervezéséről.

A világhatalmak gigantikus harcát visszafojtott lélekzettel figyelik a kis nemzetek: várják a háborúnak a kimenetelét s főleg saját sorsuknak hova fordulását. Akármerre is dől el a harc s akár mikor is végződik, bizonyos, hogy csak azok a nemzetek fogják átvészelni a nehéz időket s biztosítani jövődjüket, amelyek nemzeti közösségük erejét egységesen, öntudatosan és szervezeten a legmagasabb fokra tudják emelni. Ezt a közösségi maximális erőt létrehozni csak olyan eszme tudja, amelyik tudatosan áthatja a nemzeti közösség minden tagját s ezt az erőt a leggazdaságosabban és a leghasznosabban felhasználni csak olyan szervezet tudja, amely a legjobban megfelel a nemzet lelkének. A közösségi eszmét a nemzet hivatástudata termeli ki, a közösségi élmény létrejöttét, a nemzet minden tagja lelkébe ültetését s végül is ez eszme szolgálatát a nemzetnevelés végzi. Hogy ezt az eszközt milyen kiválóan lehet alkalmazni a nemzeti közösségtudat létrehozására, terjesztésére, általánossá tételére és a közösségi erők kifejtésére, arra példát mutat Német- és Olaszország, ahol külön propaganda- és nemzetnevelési minisztériumot állítottak fel az egységes irányítás érdekében.

Nálunk is sokan tisztában vannak mind a propaganda, mind a nemzetnevelés jelentőségével. Azt is megállapíthatjuk, hogy a tudományos szakirodalomban régóta jelennek meg a nemzetnevelés eszmei célkitűzéseit, elveit, szervezési formáját és módját elméletben előadó művek. Hogy csak a legkiválóbbakra utaljak: Imre Sándor már 1912-ben közreadja „Nemzetnevelés“ c. dolgozatát s ugyancsak ő 1919-ben a világháború utáni új helyzetnek megfelelően megírja „Mi a nemzetnevelés?“ c. művét, amelyet egy hosszú előadással és több kisebb, nemzetnevelési problémákról szóló dolgozat követ, majd 1935-ben határozottan megjelöli „A neveléstudomány magyar feladatai“ c. művében azt a tudományos programot, amelynek kidolgozása képezheti a sajá-